

On doqquzuncu Beynəlxalq Dilçilik Olimpiadası

Castletown (Men adası), 25–29 iyul 2022

Fərdi Müsabiqəsinin məsələləri

Məsələlərin həlli yollarının yazılma qaydaları

Məsələ cümlələrini köçürməyin. Hər bir məsələnin həllini ayrı vərəq(lər)ə yazın. Hər səhifədə adınızı və məsələnin nömrəsini yazın. Bunu etməsəniz, işiniz ya itə bilər yada səhv adama aid edilə bilər.

Başqa cür göstərilmədiyi hallarda, tapılan hər hansı bir müntəzəmlikləri və qaydaları təsvir edin. Əks halda, həlliniz tam xal ala bilməz.

Məsələ 1 (20 xal) Aşağıda Ubıx ‘vermək’ felinin bəzi formaları və onların azərbaycanca dilinə tərcümələri verilmişdir:

1. wəš'tʷən	—	<i>biz ona səni veririk</i>
2. sawtʷən	—	<i>sən onlara məni verirsən</i>
3. awəstʷən	—	<i>mən sənə onları verirəm</i>
4. wəsənətʷən	—	<i>onlar mənə səni verirlər</i>
5. šʷastʷən	—	<i>mən ona sizi verirəm</i>
6. šʷantʷən	—	<i>o onlara bizi verir</i>
7. awəš'tʷən	—	<i>biz sənə onu veririk</i>
8. səšʷantʷən	—	<i>o sizə məni verir</i>
9. ašʷastʷən	—	<i>mən sizə onu verirəm</i>

(a) Yuxarıdakı doqquz formadan sonuncusu əslində iki şəkildə azərbaycanca dilinə tərcümə edilə bilər. Başqa tərcüməsi nədir?

(b) Azərbaycanca dilinə tərcümə edin:

10. **ašʷantʷən**
11. **səšʷtʷən**
12. **šʷəwənətʷən**

(c) Ubıx dilinə tərcümə edin:

13. *onlar mənə sizi verirlər*
14. *siz mənə onu verirsiniz*
15. *sən ona bizi verirsən*
16. *biz onlara səni veririk*
17. *o bizə onları verir*

△ Ubıx dili abxaz-adıq dil ailəsinə aiddir. 1864-ə qədər bir neçə on minlərlə insan Rusiyanın indiki Soçi şəhəri ərazisində danışdı. Ubıx dilini tam bilən son ana dili hesab edilən Tofiq Əsəng 1992-ci ildə Türkiyədə vəfat etmişdir.

ə sait; šʷ, šʷ, tʷ samit.

—Pyotr Arkadyev

Məsələ 2 (20 xal) Aşağıda bəzi alabama dilində sözləri və onların azərbaycanca dilinə tərcümələri ixtiyari ardıcılıqla verilmişdir:

1. achánnàaka	8. atanayli	15. kawaʔfi	22. ʔómbafka
2. achanni	9. atánnayka	16. ʔiilka	23. ʔombi
3. ahamatli	10. atanni	17. ʔiipka	24. ʔòomka
4. ahámmatka	11. bàalka	18. ʔilaffi	25. sibapli
5. apòotka	12. balàali	19. ʔipli	26. simbi
6. apotòoli	13. balli	20. ʔippiika	
7. apóttòoka	14. incháffaaka	21. ʔobaffi	

A. <i>bunu iki hissəyə qırır</i>	N. <i>bunları bir şeyə söykəndirib</i>
B. <i>bunları yerə qoyur</i>	O. <i>deşiklər açır</i>
C. <i>bunları sarıyır</i>	P. <i>deşik açır</i>
D. <i>bunu bir şeyin yanına qoyur</i>	Q. <i>baş-ayaq çevrilib</i>
E. <i>bunları baş-ayaq çevirir</i>	R. <i>bunu səpələyir, bunları səpələyir</i>
F. <i>bir neçə yerdən cırılıb, cırılıblar</i>	S. <i>bir şeyin yanında dirlər</i>
G. <i>bir şeyə söykənib</i>	T. <i>bunu iki hissəyə cırır</i>
H. <i>baş-ayaq çevriləblər</i>	U. <i>biri var</i>
I. <i>bir şeyin yanında dır</i>	V. <i>bunu yerə qoyur</i>
J. <i>(onun) deşikləri var, (onların) deşikləri var</i>	W. <i>(onun) deşiyi var</i>
K. <i>sarılmışdır</i>	X. <i>qabığınyı soyur</i>
L. <i>uzanırlar</i>	Y. <i>bir zolak soyur</i>
M. <i>səpələnmişdir, səpələnmişdirlər</i>	Z. <i>bunu sarıyır</i>

(a) Düzgün uyğunlaşmaları müəyyənləşdirin.

(b) Azərbaycanca dilinə tərcümə edin:

27. **bállàaka**
28. **inchafaali**
29. **kawwi**

Bunlardan birinin iki mümkün tərcüməsi var. Hər ikisini yazın.

(c) Alabama dilinə tərcümə edin:

30. *bunu bir neçə yerdən cırır*
31. *iki hissəyə cırılıb*
32. *bunu baş-ayaq çevirir*
33. *bunu bir şeyə söykəndirib*

(d) (c) cavabındakı Alabama dilindəki sözlərdən biri azərbaycanca dilinə digər yollarla da tərcümə edilə bilər. Hankısı və necə?

△ Alabama dili muskoqi dil ailəsinə aiddir. ABŞ-ın Texas ştatındakı Alabama-Kuşatta qorugunda təxminən 360 nəfər tərəfindən istifadə olunur.

ch = ç. **ʔ** kar l. Qoşa hərf uzun səsi bildirir. ` işarəsi yüksək tonu bildirir. ´ işarəsi düşən tonu bildirir.

—İvan Derjanski

Məsələ 3 (20 xal) Aşağıda bəzi n|uuki dilində cümlələr və onların azərbaycanca dilinə tərcümələri verilmişdir:

1. ƒoo ɲ i ɲ	— <i>Kişi məni görürmü?</i>
2. ɲ a !aukea ɲ ɲ ɲ	— <i>Məndən qorxursanmı?</i>
3. cuu xae a ƒʔii ɲ a	— <i>Sən kimin haqqında düşünürsən?</i>
4. u āu ke u qhōfo	— <i>Qardaşınız rəqs etmir.</i>
5. janasa xae ƒqheeke	— <i>Oğru mu mahnı oxuyur?</i>
6. ɲ ɲ si sʔisen ɲ haeke	— <i>Sabah işləyəcəmmi?</i>
7. ƒhun ke !aukea ɲ ɲ i	— <i>İt bizdən qorxur.</i>
8. na u ƒʔii ɲ ɲ a xaɲki	— <i>Mən sənin ananı düşünmürəm.</i>
9. ɲ i aɲki si qhōfo ɲ ɲ ari	— <i>Atamız Upington'da rəqs edəcəkmiz?</i>
10. kija xae ƒoo sʔisen ɲ a	— <i>Adam harada işləyir?</i>
11. ɲ a ɲ i a ɲ ɲ	— <i>Evinizi görürsənmi?</i>
12. ɲ ɲ xae a !ʔai	— <i>Məni mi çağırırsan?</i>
13. u kee eeki ƒʔii ɲ a	— <i>Qadının düşündüyü sizsiniz.</i>
14. a xaɲki ke kacuuʔi ɲ ɲ a ts'aaʔa ɲ	— <i>Anan soruşur ki, məni bəyənirsənmi.</i>
15. kama ja xae ɲ si ɲ i u ɲ a	— <i>Sizi nə vaxt görəcəyəm?</i>
16. ɲ !uu ke kacuuʔi ɲ ɲ ɲ si ƒqheeke ɲ !haeke	— <i>Babam soruşur ki, sabah mahnı oxuyacağammı.</i>

(a) Azərbaycanca dilinə tərcümə edin:

17. **na kacuuʔi ɲ ɲ|u xae ɲ !uu !ʔai**
18. **na ||u si sʔisen ɲ ɲ|ari**
19. **|eeki ke !aukea ɲ ɲ|ɲ ƒhun**
20. **ɲ kee si !ʔai a**
21. **cuu xae u ɲ|i**
22. **cuu xae ts'aaʔa ɲ**

(b) N|uuki dilinə tərcümə edin:

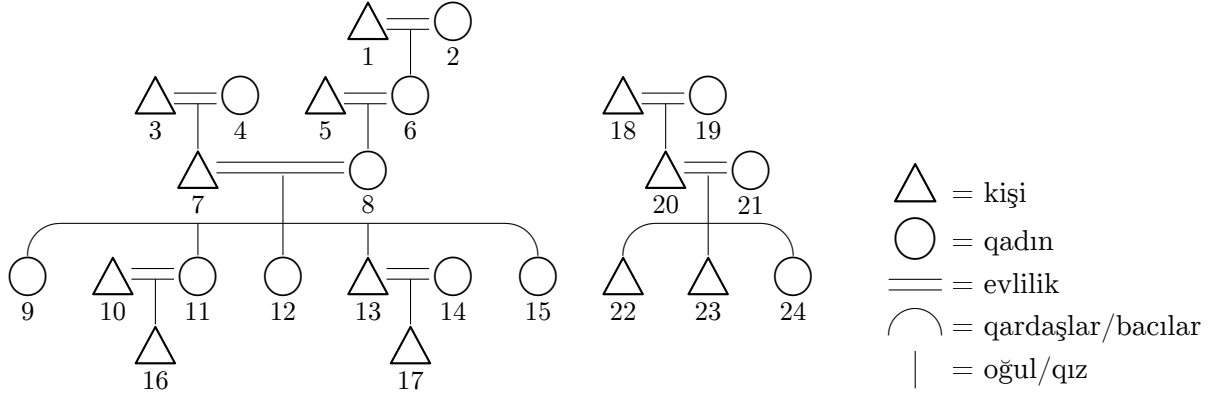
23. *Anamız sənın qardaşını çağırmayacaq.*
24. *Mənim itimin qorxduğu sənsən.*
25. *Siz harada oxuyacaqsız?*
26. *Mən soruşuram ki, babamız haqqında mı düşünürsən.*
27. *Sabah kim rəqs edəcək?*
28. *Bizi görürsüzmi?*

△ N|uuki dili tuu dil ailəsinə aiddir. Cənubi Afrikanın Şimali Keyp əyalətindəki Upington (**ɲ|ari**) şəhərində və ətrafında istifadə olunur. 2021-ci ilə kimi, yalnız bir doğma danışan var.

ā, īi və ōfo sait. j, ɲ, ts' və ʔ samit. |, !, ||, ƒ və ɲ|, ɲ|, ɲ||, !h, ||h, ƒh, |qh, ƒqh, !ʔ və ƒʔ birləşmələr klik samitlərini göstərir (xüsusilə ɲ| və ɲ|| burun klik samitləridir).

—İmer Maknəyt, Samuel Əhməd

Məsələ 4 (20 xal) Aşağıda arabana dilində danışan iki ailələrinin şəcərə ağacı verilmişdir. Bu şəcərə ağaclarında bacı-qardaşlar böyükdən kiçiyə soldan sağa doğru düzülüb:

Və burada bu insanların ailələrinin bəzi üzvləri ilə münasibətlərini təsvir edən 22 ifadələri verilmişdir:

A: “D anthunha wardu. F anthunha .....(i).”	H: “N anthunha piyaka. O anthunha .....(iii).”	S: “J anthunha thanti. L anthunha thanti.”
B: “C anthunha nhuthi. D anthunha apityi. E anthunha nhuthi. G anthunha lhuka.”	I: “V anthunha piyaka.”	T: “J anthunha kaku. L anthunha nhuthi. N anthunha kaku. S anthunha thanti.”
C: “B anthunha kupaka. D anthunha apityi. E anthunha kupaka. G anthunha lhuka.”	J: “H anthunha apityi. L anthunha .....(v).”	U: “J anthunha kupaka. R anthunha .....(viii). V anthunha kadnhini.”
D: “A anthunha lhuka. B anthunha piyaka. E anthunha .....(ii). G anthunha nhupa.”	K: “P anthunha .....(vi).”	V: “N anthunha kadnhini. P anthunha wardu. Q anthunha .....(ix). T anthunha kadnhini.”
E: “B anthunha kupaka. C anthunha nhuthi. G anthunha lhuka.”	L: “K anthunha piyaka. U anthunha kaku. V anthunha kadnhini. W anthunha kadnhini.”	W: “N anthunha kadnhini.”
F: “A anthunha nhupa.”	M: “K anthunha wardu. L anthunha nhupa.”	X: “U anthunha nhupa.”
G: “C anthunha wardu. E anthunha wardu.”	O: “H anthunha wardu. T anthunha amanyi. W anthunha nhupa.”	
	P: “H anthunha nhupa. I anthunha .....(vii). V anthunha lhuka.”	
	R: “H anthunha thanti.”	

(a) A–X ailə üzvlərini şəcərə ağaclarında (1–24) mövqeləri ilə uyğunlaşdırın.

(b) (i–ix) boş yerləri doldurun.

△ Arabana dili pama-nyungan dil ailəsinə aiddir. Cənubi Avstraliya əyalətində təxminən 15 nəfər tərəfindən istifadə olunur.

Rahatlıq üçün, bu həldə hər şəxs bir hərflə təyin olunur, lakin Arabana dilində adların nümunələri buradadır: **Wanga-mirri** ‘çoxlu səhərlər’, **Palku-nguyu-thangkayiwanha** ‘müvəqqəti oturan bir bulud bankı’ və **Kutha-kiRanangkarda** ‘daim axan su’.

dnh, lh, ng, nh, ny, R, rd, rr, th, ty, w və y samit.

—Tom McCoy

Məsələ 5 (20 xal) Proto-Çam dili — Avustronezya ailəsinin Çam qrupunun bütün dillərinin nəzəri ortaq əcdadı. Bu dilçilər tərəfindən Fanrang Çam və Tsat da daxil olmaqla bir çox nəsil dillərini müqayisə edərək yenidən qurulmuşdur..

Aşağıda bəzi Proto-Çam, Phan Rang Çam, və Tsat dillərində sözləri və onların mənaları verilmişdir:

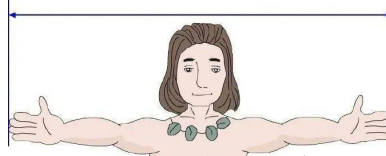
proto-çam dili	phan rang çam dili	tsat dili	mənası
*ʔika:n	ikan	ka:n ³³	<i>balıq</i>
*dikiʔ	takiʔ	kiʔ ⁴²	<i>az</i>
*diləh	taləh	la ⁵⁵	<i>dil</i>
*jalə:n	calə:n	la:n ¹¹	<i>yol</i>
*lima	limi	ma ³³	<i>5</i>
*lanəh	liniəh	na ⁵⁵	<i>irin</i>
*dua lapan	təlipən	pa:nʔ ⁴²	<i>8</i>
*labə:t	lipəʔ	pha:ʔ ⁴²	<i>gəzmək</i>
*bara	pirə	phia ¹¹	<i>çiyin</i>
*bahrow	pirəw	phiə ¹¹	<i>yeni</i>
*bulow	piləw	phiə ¹¹	<i>bədən tükləri</i>
*paley	paley	piəi ³³	<i>kənd</i>
*masam	mitham	sa:nʔ ⁴²	<i>sirkə</i>
*basəh	pathəh	sa ⁵⁵	<i>yaş (islaq)</i>
*bəsey	pathey	sai ¹¹	<i>dəmir</i>
*mata	mita	ta ³³	<i>göz</i>
*rata:k	rataʔ	ta:ʔ ²⁴	<i>lobya</i>
*hatay	hatay	ta:iʔ ⁴²	<i>qaraciyər</i>
*paday	patəy	tha:iʔ ⁴²	<i>çəltik</i>
*padam	patəm	tha:nʔ ⁴²	<i>söndürmək</i>
*ʔiduy	ituy	thuy ¹¹	<i>burun</i>
*batuk	patuʔ	tuʔ ⁴²	<i>öskürmək</i>
*maray	miray	zaiʔ ⁴²	<i>gəlmək</i>
*ʔurat	uraʔ	zaʔ ²⁴	<i>vətər</i>
*rək	rəʔ	zəʔ ²⁴	<i>ot</i>
*bala	pilə	[(a) baxın]	<i>dul qalmış</i>

- (a) Müasir Tsat dilində Proto-Çamdəki ***bala** sözünün bir nəslə yoxdur. Bu söz qalsaydı, onun forması nə şəkildə olardı?

(b) (1–18) boş yerləri doldurun. Kölgəli hüceyrələrin doldurulmasına ehtiyac yoxdur.

proto-çam dili	phan rang çam dili	tsat dili	mənası
*kult	kaliʔ	.....(1)	dəri
*hitam	hatam	.....(2)	qara
*bubah	papəh	.....(3)	ağız
*ʔikat	.....(4)	.....(5)	bağlamaq
*dəpa	.....(6)	.....(7)	qol genişliyi
*matay	.....(8)	.....(9)	ölmək
*dalam	.....(10)	.....(11)	içəridə
*labuh	.....(12)	.....(13)	düşmək
*bula:n	.....(14)	.....(15)	ay
	pala	.....(16)	əkmək
	tapuh	.....(17)	fidyə vermək
	tatà	.....(18)	sinə

qol genişliyi

△ Phan rang çam dili (və ya şərqi çam) cənub-mərkəzi Vyetnamda təxminən 73.000 nəfər tərəfindən istifadə olunur. Tsat dili Çinin Haynan əyalətinin Sanya şəhərində təxminən 4.500 nəfər tərəfindən istifadə olunur.

Proto-Çamdəki bütün sözlər (*) ulduz işarəsi ilə işarələnir, bu sözün yenidən qurulduğunu və təsdiqlənmədiyini göstərir.

ph = güclü nəfəslə azərbaycanca *p*; **th** = güclü nəfəslə azərbaycanca *t*. **c** ≈ ç. **j** ≈ c. **ñ** ≈ *niyə* sözündə *ni*. **ng** (phan rang çam dili) = **ŋ** (tsat dili) = *səngək* sözündə *ng*. **y** = *y*. **ʔ** samit (xirtək partlayışı kimi tanınır). **i** ≈ *i*. **ə** = ingilis dilində *about* sözündə *a*.

: işarəsi o sait uzun olduğunu bildirir. ` işarəsi aşağı tonu bildirir (phan rang çam dili). ⁵⁵, ⁴², ³³, ²⁴ və ¹¹ işarələri müvafiq olaraq yüksək, düşən, orta, yüksələn və aşağı bildirir (tsat dili).

Çam ailəsinə aid olmayan Avstroneziya dili haqqında biliklər bu problemi həll etməyə kömək etmir. —Pan Tunle

---

Redaktorlar: İvan Derjanski (texniki redaktor), Hyu Dobbs, Dmitri Gerasimov, Qabriyela Hladnik, David Hultman, Kim Mingyu, Bruno L’Astorina, İmer Maknayt, Andrey Nikulin, Pan Tunle, Alekseys Pequşevs, Yan Petr, Aleksandr Piperski, Pşemıslav Podleşni, Şincini Qhoş, Stanislav Qureviç, Mariya Rubinşteyn, Daniel Rutski, Milena Veneva, Elisiya Vorner, Samuel Əhməd (Baş redaktor).

Azərbaycan mətni: Ali İzzatdust, Kim Mingyu.

Uğurlar!